$$M[X] = 1 \cdot \frac{1}{36} + 2 \cdot \frac{1}{12} + 3 \cdot \frac{5}{36} + 4 \cdot \frac{7}{36} + 5 \cdot \frac{1}{4} + 6 \cdot \frac{11}{36} = \frac{161}{36}.$$

- (i) Dacă X este o variabilă aleatoare discretă, atunci aX + beste o variabilă aleatoare și M[aX + b] = aM[X] + b, pentru orice $a, b \in \mathbb{R}$.
- (ii) Dacă X1 și X2 sunt variabile aleatoare discrete, atunci X_1+X_2 este o variabilă aleatoare și $M[X_1+X_2]=M[X_1]+$
- (iii) Fie $X\geqslant 0$, atunci $M[X]\geqslant 0$, $iar\ M[X]=0$ numai dacă $X \equiv 0$

Definition 2

Fie X o variabilă aleatoare. Se numește dispersia (sau varianța) lui X, media pătratului abaterii de la medie (dacă

$$D^{2}[X] = M[(X - M[X])^{2}] = \sum_{i} p_{i} (x_{i} - M[X])^{2}$$

Proposition 3

Fie X o variabilă aleatoare care admite dispersie, atunci

$$D^{2}[X] = M[X^{2}] - (M[X])^{2}.$$

Proposition 4

 $Fie\ X\ o\ variabil\ aleatoare\ care\ admite\ dispersie,\ atunci$

- (i) $D^2[X]\geqslant 0$ și $D^2[X]=0$ dacă și numai dacă $X\equiv const$ (variabilă degenerată);
- (ii) $D^2[aX+b]=a^2D^2[X]$, pentru orice $a,b\in\mathbb{R}$.

Deviația standard a variabilei aleatoare X este

$$D[X] = \sqrt{D^2[X]}.$$

O variabilă aleatoare se spune că este distribuită uniform cu parametrul $n \in \mathbb{N}^*$ dacă are repartiția

$$U_n: \left(egin{array}{cccc} 1 & 2 & \dots & n \\ 1/n & 1/n & \dots & 1/n \end{array}
ight)$$

Este ușor de văzut că media și dispersia unei astfel de variabile sunt

$$M[X] = \frac{n+1}{2}$$
 și $D^2[X] = \frac{n^2-1}{12}$.

Să considerăm un experiment al cărui rezultat poate fi intrepretat ca succes sau eșec. Fie X definită astfel

$$X = \begin{cases} 1, & \text{dacă experimentul are succes} \\ 0, & \text{altfel.} \end{cases}$$

(Uzual experimentului i se asociază un eveniment aleator A (cu probabilitate cunoscută P(A) = p): succesul înseamnă realizarea acestui eveniment.)

Funcția de masă de probabilitate este f(0) = 1 - p și f(1) =p. O astfel de variabilă este repartizată Bernoulli cu parametrul p si are repartitia

$$\left(\begin{array}{cc}0&1\\1-p&p\end{array}\right).$$

Media şi dispersia sunt M[X] = p şi $D^2[X] = p(1-p)$

Repartiția Bernoulli și binomială B(n, p)

- Să presupunem acum că un astfel de experiment (cu rezultate posibile succes/eşec) este efectuat de n ori în mod independent și notăm cu X numărul de succese.
- Se spune că variabila X este repartizată binomial cu parametrii n și p. Utilizând schema binomială putem determina tabloul de repartiție al acestei variabile

$$B(n,p):\left(\begin{smallmatrix} 0 & 1 & 1 & k & n & n \\ c_n^0(1-p)^n & c_n^1p(1-p)^{n-1} & \dots & c_n^kp^k(1-p)^{n-k} & \dots & n \\ & & & & & & & & & & & & & \\ \end{smallmatrix}\right), \ \ \begin{array}{c} \text{Definition 1} \\ F_i \in Y \text{ of } Y \text{$$

• iar caracteristicile sunt M[X] = np şi $D^2[X] = np(1-p)$.

Proposition 5

Fie $X_1, X_2, ..., X_n$ variabile aleatoare independente repartizate Bernoulli cu parametrul $p \in (0,1)$. Atunci $X = \sum_i X_i$ este o variabilă repartizată B(n, p).

Inegalitatea lui Cebâşev

Theorem 2.2

(Inegalitatea lui Cebâșev.) Fie X o variabilă aleatoare cu media $M[X] = \mu$ și dispersia $D^2[X] = \sigma^2$. Atunci

$$P\left\{|X-\mu|\geqslant t
ight\}\leqslant rac{\sigma^2}{t^2}, orall t>0.$$

Exemplu. Se aruncă un zar până apare de trei ori fața cu numărul

- (a) Care este probabilitatea ca să fie necesare exact douăzeci de aruncări ale zarului?
- (b) Daca zarul este aruncat de douăzeci de ori, care este numărul mediu de apariții ale feței şase?

Soluție: (a) Douăzeci de aruncări sunt suficiente numai dacă în primele nouăsprezece aruncări fața 6 apare de exact două ori și mai apare odată la ultima aruncare. Aceste două evenimente sunt independente, deci probabilitatea cerută (a intersecției lor)

$$\binom{19}{2} \left(\frac{1}{6}\right)^2 \left(\frac{5}{6}\right)^{17} \cdot \frac{1}{6} \cong 0.035682$$

(b) Variabila X care numără de câte ori apare fața șase în douăzeci de aruncări este repartizată B(20,1/6). $M[X]=20\cdot \frac{1}{6}=\frac{10}{3}\cong$

Repartiția Bernoulli și binomială B(n,p) - exemple

Exemplu. O variantă echivalentă a jocului numit Roata norocului este următoarea: un jucător pariază pe unul dintre numerele de la 1 la 6, apoi se aruncă trei zaruri și dacă apare numărul ales de jucător de k ori, acesta câștigă k\$ ($1 \le k \le 3$), iar dacă numărul ales nu apare pe nici un zar, atunci pierde 1\$. Jocul oferă șanse corecte jucătorului? Care este câștigul mediu? Soluție: Fie X câștigul jucătorului, valorile lui X pot fi $\{-1, 1, 2, 3\}$. Variabila X are funcția de masă de probabilitate similară cu aceea aunei variabile binomiale. Deoarece probabilitatea ca pe faţa unui zar să apară numărul ales este 1/6, avem

$$P{X = -1} = {3 \choose 0} \left(\frac{1}{6}\right)^0 \left(\frac{5}{6}\right)^3 = \frac{125}{216}$$

Repartiții discrete remarcabile - Repartiția geometrică Geometric(p)

- Să considerăm acum un experiment aleator si un eveniment aleator A (cu $P(A) = p \in (0, 1)$) asociat acestui experiment. Variabilă care notează numărul de repetări independente ale experimentului până la realizarea evenimentului A se spune că este repartizată geometric cu parametrul p.
- Tabloul de repartiție al unei astfel de variabile (vezi schema geometrică) este

$$G(p): \left(egin{array}{cccc} 1 & 2 & \ldots & n & \ldots \\ p & p(1-p) & \ldots & p(1-p)^{n-1} & \ldots \end{array}
ight)$$

$$M(X)=rac{1}{p}$$
 și $D^2(X)=rac{1-p}{p^2}.$ Repartiția geometrică $Geometric(p)$ - exemplu

Exemplu. Se aruncă în mod repetat două zaruri până se obține un produs egal cu 6. Care este media și dispersia numărului de aruncări?

Soluție: A = " produsul zarurilor este egal cu 6"

$$A = \{(1,6), (2,3), (3,2), (6,1)\}, P(A) = \frac{4}{36}.$$

Fie X = numărul de aruncări necesare realizării evenimentului A. X este repartizată geometric cu parametrul p = 1/9.

$$M[X] = \frac{1}{p} = 9, D^{2}[X] = \frac{1-p}{p^{2}} = \frac{8}{9}$$

Sunt necesare, în medie, 9 aruncări pentru obținerea unui produs egal cu 6. 🌲

Fie X și Y două variabile aleatoare discrete ca mai sus, care admit medie fiecare.

(i) Covarianța celor două variabile (dacă există) este definită

$$egin{aligned} &cov[X,Y] = M\left[\left(X - M[X]
ight)\left(Y - M[Y]
ight)
ight] = \ &= \sum_{i,j} \left(x_i - M[X]
ight)\left(y_j - M[Y]
ight)P\{X = x_i \cap Y = y_j\}. \end{aligned}$$

(ii) Corelația sau coeficientul de corelație a celor două variabile (dacă au dispersii nenule) este

$\rho(X, Y) = \frac{cov[X, Y]}{D[X]D[Y]}$

Proposition 3

Egalitatea are loc în inegalitatea lui Cebâşev dacă și numai dacă

$$P\{X = \mu - t\} + P\{X = \mu\} + P\{X = \mu + t\} = 1.$$

Covarianța a două

variabile

Două variabile aleatoare X și Y se numesc independente dacă, pentru orice două mulțimi de valori A și B, a lui X,

Definition 2

negalitatea lui Markov

variabilă

Inegalitatea lui Markov.) Fie $X \geqslant 0$

 $(exercitiu) \
ho[aX+b,Y]=
ho[X,Y], \ dacreve{a} \ a\in \mathbb{R}^*, \ b\in \mathbb{R}.$ mai

 $P\{Y=y_j\}$ calculată 1

Deoarece $P\{X=x_i\cap Y: p_i\cdot q_j, ext{ in acest caz, repar}$

simplu: $r_{ij}=p_iq_j$.

Theorem 2.1 Fig. X si Y variabile aleatoare discrete independente.

(i) M[XY] = M[X]M[Y]

35

dacă

 $P\{X = 0\} + P\{X = t\} = 1.$

Proposition 2

Egalitatea are loc în inegalitatea lui Markov

- dacă $A, B \subseteq \Omega$ sunt evenimente aleatoare, atunci
 - o $A \cup B$ este de asemeni eveniment aleator care se realizează
- când se realizează măcar unul dintre evenimentele A și B; o $A \cap B$ este de asemeni eveniment aleator care se realizează
- când se realizează şi A şi B; $A \setminus B$ este un eveniment aleator care se realizează când se realizează A dar nu și B;
- dacă A este eveniment aleator, atunci $\overline{A} = \Omega \setminus A$ este de asemenea eveniment aleator și este numit evenimentul contrar lui A: \overline{A} se realizează ori de câte ori A nu se realizează; dacă $A \subseteq B$, atunci se spune ca evenimentul A îl implică pe B:
- dacă $A \cap B = \emptyset$ se spune că A și B sunt incompatibile (sau disjuncte), dacă $A \cap B \neq \emptyset$, A și B sunt compatibile;

Fie A evenimentul "suma zarurilor este 4" și B = "zarurile sunt mai mari decât 4":

$$A = \{(1,3),(2,2),(3,1)\}$$
 şi $B = \{(5,5),(5,6),(6,5),(6,6)\}$

- $A \cup B = \{(1,3),(2,2),(3,1),(5,5),(5,6),(6,5),(6,6)\};$
- $A \cap B = \emptyset$ A şi B sunt evenimente incompatibile;
- $\overline{A} = \{(1,1), (1,2), (2,1), (3,2), (2,3), \dots (6,6)\}.$

Proposition 2

Fie A şi B evenimente aleatoare, atunci

- (i) $P(A) = P(A \cap B) + P(A \setminus B)$;
- (ii) $P(A \cup B) = P(A) P(A \cap B) + P(B)$;
- (iii) $P(\overline{A}) = 1 P(A);$
- (iv) dacă A implică B $(A \subseteq B)$, atunci $P(A) \leqslant P(B)$

Definition 1

Fie A și B două evenimente aleatoare, probabilitatea condițio ată de a se realiza A știind că s-a realizat B este

$$P(A|B) = \frac{P(A \cap B)}{P(B)}, (B \neq \varnothing).$$

P(A|B) se mai numește probabilitatea lui A condiționat de evenimentul B. A este evenimentul condiționat, iar B este evenimentul care condiționează.

Exemplu. Două cifre sunt alese la întâmplare dintre cele nouă cifre de la 1 la 9. Dacă suma este pară, care este probabilitatea ca unul dintre cele două numere să fie par?

Soluție: Numerele pare sunt {2, 4, 6, 8}; dacă suma este pară și unul dintre numere este par, atunci amândouă sunt pare

Există $\binom{4}{2} = 6$ moduri de a alege două numere pare diferite și $\binom{5}{2}=10$ moduri de a alege două numere impare diferite (numerele impare sunt {1,3,5,7,9}). Probabilitatea este

$$\frac{\binom{4}{2}}{\binom{4}{2} + \binom{5}{2}} = \frac{6}{6+10} = 0.375. \clubsuit$$

• Atunci când P(A) = P(A|B) putem spune că evenimentul A este independent de B (vom vedea că relația aceasta Proposition 2 este simetrică). Altfel spus, A este independent de B dacă Fie $k_1, k_2 \in \mathbb{N}$, astfel încât $k_1 \leqslant n_1$, $k_2 \leqslant n_2$ și $k = k_1 + k_2$. izării evenimentului A.

Definition 2

Două evenimente A și B se numesc independente dacă

$$P(A \cap B) = P(A) \cdot P(B) \tag{1}$$

Proposition 1

Dacă evenimentele A și B sunt independente, atunci la fel sunt şi perechile de evenimente (A, \overline{B}) , (\overline{A}, B) şi \overline{A} , \overline{B}).

Fie $C \neq \emptyset$, evenimentele aleatoare A și B sunt independente condiționat de C dacă $P(A \cap B | C) = P(A | C) \cdot P(B | C)$. Proposition 4

Fie $C \neq \emptyset$, evenimentele aleatoare A și B sunt independente condiționat de C dacă și numai dacă $P(A|C \cap B) = P(A|C)$.

$$P(A \cap B | C) = \frac{P(A \cap B \cap C)}{P(C)} = \frac{P(B \cap C) \cdot P(A \cap B \cap C)}{P(B \cap C) \cdot P(C)} =$$

$$=\frac{P(B\cap C)}{P(C)}\cdot\frac{P(A\cap B\cap C)}{P(B\cap C)}=P(B|C)\cdot P(A|C\cap B).$$

Acum, A și B sunt independente condiționat de C dacă și numai dacă $P(B|C) \cdot P(A|C \cap B) = P(A|C) \cdot P(B|C)$, i. e., $P(A|C \cap B) = P(A|C) \cdot P(B|C)$ B)=P(A|C).Formula probabilității totale - exemple

> Exemplu. Urna U_1 conţine trei bile albe şi cinci bile negre, iar urna U_2 patru bile albe şi şase bile negre. Se extrage o bilă dintr-una din urne aleasă la întâmplare (urnele sunt identice la exterior). Care este probabilitatea ca bila să fie albă? Soluție: Notăm $A_1=$ "extragerea se face din urna U_i " (i=1,2) și B="bila extrasă este albă". $A_1\cup A_2=\Omega,\ A_1\cap A_2=\varnothing$ și putem presupune că $P(A_1)=P(A_2)=1/2.$ Atunci

$$\begin{split} P(B) &= P(B|A_1) \cdot P(A_1) + P(B|A_2) \cdot P(A_2), \text{ dar} \\ P(B|A_1) &= \frac{3}{8}, \ P(B|A_2) = \frac{4}{10}, \text{ deci} \\ P(B) &= \frac{1}{2} \cdot \frac{3}{8} + \frac{1}{2} \cdot \frac{4}{10} = \frac{31}{80} . \clubsuit \end{split}$$

Proposition 6

(Formula lui Bayes) Fie A_1, A_2, \ldots, A_n evenimente aleatoare care realizează o partiție a evenimentului sigur și B un eveniment oarecare, atunci

$$P(A_k|B) = \frac{P(B|A_k) \cdot P(A_k)}{\sum_{i} P(B|A_i)P(A_i)}$$

 $(P(B|A_k)$ se numesc probabilități a priori, iar $P(A_k|B)$ sunt

numite probabilități a posteriori.)
$$dem: P(A_k|B) = \frac{P(A_k \cap B)}{P(B)} = \frac{P(B|A_k) \cdot P(A_k)}{P(B)} =$$

$$= \frac{P(B|A_k) \cdot P(A_k)}{\sum_{i=1}^{n} P(B|A_i) P(A_i)}.$$

Formula lui Bayes - exemple

Exemplu. Se dau două urne, una conținând trei bile albe și patru bile negre, iar cealaltă patru bile albe și cinci negre. Se extrage o bilă dintr-una din urne aleasă la întâmplare (urnele sunt identice la exterior). Dacă bila extrasă este albă, care este probabilitatea ca ea să provină din prima urnă?

Soluție: Notăm A_i = "extragerea se face din urna U_i " ($i=\overline{1,2}$) și B = "bila extrasă este albă". $A_1\cup A_2=\Omega,\ A_1\cap A_2=\varnothing$ și $P(A_1)=P(A_2)=1/2$. Probabilitățile a priori sunt

$$P(B|A_1) = \frac{3}{7}, \ P(B|A_2) = \frac{4}{9}.$$

Probabilitatea a posteriori cerută este

$$P(A_1|B) = \frac{P(B|A_1) \cdot P(A_1)}{P(B|A_1) \cdot P(A_1) + P(B|A_2) \cdot P(A_2)} = \frac{\frac{3}{7} \cdot \frac{1}{2}}{\frac{1}{7} \cdot \frac{1}{2} + \frac{4}{9} \cdot \frac{1}{2}} = \frac{2}{5}$$

Proposition 7

$$P(A|B) = P(C|B) \cdot P(A|B \cap C) + P(\overline{C}|B)P(A|B \cap \overline{C}),$$

dacă toate evenimentele care condiționează sunt posibile.

Formula de înmulțire

Proposition 1

Fie A_1, A_2, \ldots, A_n evenimente aleatoare oarecari, atunci

$$P(A_1 \cap A_2 \cap \ldots \cap A_n) =$$

$$= P(A_1) \cdot P(A_2 | A_1) \cdot \ldots \cdot P(A_n | A_1 \cap A_2 \cap \ldots \cap A_{n-1}),$$
când $P(A_1 \cap A_2 \cap \ldots \cap A_n) > 0.$

Schema hipergeometrică (sau schema bilei neîntoarse)

 Această schema probabilistică foloseşte următorul context: într-o urnă sunt n_1 bile albe și n_2 bile negre, $n=n_1+n_2$. Din urnă se extrag, fără întoarcere k bile (cele k bile sunt extrase simultan din urnă).

realizarea evenimentului B nu schimbă probabilitatea real-Probabilitatea ca dintre cele k bile, exact k_1 să fie albe și k_2 să fie negre este

$$\frac{\binom{n_1}{k_1}\cdot\binom{n_2}{k_2}}{\binom{n}{k}}$$

Schema lui Poisson

Cadrul acestei scheme este următorul: considerăm un experiment aleator și n evenimente aleatoare independente (asociate acestui experiment): A_1, A_2, \dots, A_n cu probabilități

$$P(A_1) = p_1, P(A_2) = p_2, \ldots, P(A_n) = p_n.$$

Proposition 4

Fie $k \in \mathbb{N}$, $k \leqslant n$; probabilitatea ca dintre cele n experimente să se realizeze exact k este egală cu coeficientul lui x^k din dezvoltarea polinomului

$$(p_1x+q_1)\cdot(p_2x+q_2)\cdot\ldots\cdot(p_nx+q_n),$$

unde $q_i = P(\overline{A}_i), i = \overline{1, n}$.

Schema binomială

 Considerăm un experiment aleator şi un eveniment aleator A cu probabilitate cunoscută P(A) = p. Experimentul se efectuează de n ori în mod independent.

Probabilitatea ca evenimentul A să se realizeze de exact k ori (0 \leqslant k \leqslant n) în cele n efectuări ale experimentului este $p^k(1-p)^{n-k}\binom{n}{k}$

• Această schemă probabilistică are următorul context: efectuăm un experiment aleator până când se realizează un eveniment aleator A (legat de acest experiment), cu probabilitate cunoscută P(A) = p.

Proposition 6

Probabilitatea ca evenimentul A să se realizeze exact la n-a efectuare a experimentului $(n \ge 1)$ este $p(1-p)^{n-1}$.

Repartitia unei variabile aleatoare discrete

Definition 1

Dat un experiment aleator E si Ω multimea evenimentelor aleatoare elementare, o variabilă aleatoare reală este o funcție $X:\Omega \to \mathbb{R}$, astfel încât pentru orice interval $J\subseteq \mathbb{R}$, $X^{-1}(J)$ este un eveniment aleator.

Definition 2

O variabilă aleatoare se numește discretă, dacă imaginea ei are cardinal cel mult numărabil, adică $|X(\Omega)| \leqslant \aleph_0$. Altfel este numită variabilă aleatoare continuă.

• Dacă spațiul evenimentelor elementare aleatoare este discret (i.e., $|\Omega| \leqslant \aleph_0$), atunci o variabilă aleatoare asociată experimentului corespunzător nu poate fi decât discretă.

Dacă $X(\Omega)=\{x_1,x_2,\ldots,x_n,\ldots\}$, atunci mulțimea perechilor (x_i,p_i) formează distribuția sau repartiția variabilei aleatoarediscrete X și uzual se notează sub forma unui tabel:

$$X: \left(\begin{array}{cccc} x_1 & x_2 & \dots & x_n & \dots \\ p_1 & p_2 & \dots & p_n & \dots \end{array}\right) \tag{1}$$

Se utilizează notațiile $P\{X=x_i\}=P(X=x_i)=p_i$. În mod evident suma (care poate fi și o serie) a probabilităților din a doua linie a tabelului de repartiție este 1:

$$\sum_i p_i = 1, 0 < p_i \leqslant 1, orall \ i$$

Definition 3

Fie $X:\Omega \to \mathbb{R}$ o variabilă aleatoare discretă

- (i) Se numește funcție de masă de probabilitate a variabilei aleatoare discrete X funcția $f_X: X(\Omega) \rightarrow [0,1]$, definită prin $f(x_i) = p_i = P\{X = x_i\}.$
- (ii) Numim funcție de repartiție (sau de distribuție) a variabilei aleatoare X (care poate fi și continuă), funcția $F_X: \mathbb{R}
 ightarrow [0,1]$, dată prin

$$F(a) = P\{X \leqslant a\}$$

Proposition 7

Fie $F_X: \mathbb{R} \to [0,1]$ funcția de repartiție a variabile aleatoare

- (i) F_X este o funcție crescătoare: $F_X(a) \leqslant F_X(b)$, pentru
- (ii) $\lim_{a \to \infty} F_X(a) = 1$ $\operatorname{si} \lim_{a \to \infty} F_X(a) = 0$.

Proposition 8

Dacă X este o variabilă aleatoare, atunci

$$P\{a < X \leqslant b\} = F_X(b) - F_X(a).$$

Să presupunem că o variabilă aleatoare discretă X, are ri $x_1,x_2,x_3,x_4,$ cu $x_1< x_2< x_3< x_4$ și probabilitățile $=x_3\}=0.1, P\{X=x_4\}=0.4,$ 83 (82) $\begin{array}{l} a < s \\ c < x_1, \\ c \in [x_1, \\ c \in [x_3, \\ c \neq x_3, \\ c \neq x_4, \\ \end{array}$ de repartiție